

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

راهنمای معلمان و مربیان در

قصه نویسی

ویژه دانش آموزان پایه ششم

سازمان مدارس راه ایمان

تابستان ۱۴۰۴

سخنی با معلمان

قصه‌گویی و داستان‌نویسی راه موثری برای ارتباط بین افراد است. ما به قدرت داستان‌نویسی، برای توانمندسازی کودکان اعتقاد داریم و از طریق کلاس‌های داستان‌نویسی در مقاطع مختلف می‌خواهیم کودکان و نوجوانان را تشویق به نوشتن کنیم. از این طریق حس ارزشمندی و به طبع آن خودباوری در آنها تقویت می‌شود و کودکان می‌توانند آن‌گونه که می‌خواهند خود را ابراز کنند.

هدف ما از داستان‌نویسی، ترویج تفکر نقادانه و افزایش عزت نفس و اعتماد به نفس در بین کودکان است. این کلاس محیط امنی را برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند تا بتوانند خود را بیان کنند و راه‌های درست فکر کردن و درست تصمیم گرفتن را بیاموزند، به سادگی هر امری را باور نکنند و روش‌های مناسبی برای حل مشکلاتشان بیابند. شرایط امروزی زندگی ما به گونه‌ای است که می‌توان گفت تفکر نقادانه از پیش‌نیازهای رشد، موفقیت، رقابت و بقا محسوب می‌شود. برخی از کاربردهای تفکر نقادانه که در فرایند نوشتن نیز سودمند و موثر است، عبارتند از:

- چگونه سوالات بهتری بپرسیم و پاسخ‌های بهتری مطرح کنیم؟
- چگونه مستدل‌تر و عمیق‌تر فکر کنیم، حرف بزنیم و بنویسیم؟
- چگونه شباهت و تفاوت بین ایده‌ها و حرف‌ها و تحلیل‌های مختلف را ببینیم و ارزیابی کنیم؟
- چگونه مسائل و مشکلات را تعریف و تحلیل کنیم؟ (نوشتن می‌تواند راه خوبی باشد)
- در میان انبوه رسانه‌هایی که امروزه - تقریباً بدون استثناء - منافع و بقای خود را در اولویت قرار می‌دهند، چگونه می‌توانیم اطلاعاتی مفید و ارزشمند به دست بیاوریم؟
- چگونه دانسته‌ها و باورها و شناخت‌مان از جهان را پالایش کنیم و از تعصب و تنگ نظری و پیش‌داوری فاصله بگیریم؟
- چگونه شفاف‌تر فکر کنیم و حرف‌ها و نظرها و استدلال‌هایمان را به شیوه‌ای شفاف‌تر و متقاعدکننده‌تر به دیگران منتقل کنیم؟ (نوشتن و خصوصاً قصه‌نویسی می‌تواند راه مناسبی باشد)
- چگونه از نگاه فردی دیگر و با چارچوب نگرشی متفاوت، به مسائل نگاه کنیم تا از این طریق، گفتگو و تعامل ما با دیگران ساده‌تر و سازنده‌تر باشد؟ (نوشتن و خصوصاً قصه‌نویسی می‌تواند راه مناسبی باشد)
- چگونه به دیگران کمک کنیم تا مسائل و مشکلات خود و محیط اطرافشان را بهتر و شفاف‌تر ببینند و درک کنند؟

به این ترتیب می‌توان گفت نوشتن راه خوب و موثری است برای اینکه به بچه‌ها فکر کردن و مهارت حل مسئله را بیاموزیم، توانایی‌هایی که به آموزش آنها در میان درس‌های مدرسه بی‌توجهی شده است.

معلم و والدین عزیز به یاد داشته باشید کودکان می‌توانند آزادانه تخیل و خلاقیت داشته‌باشند، تنها از طریق این دو عنصر است که به کشف خود و دنیای اطراف می‌رسند. یکی از بهترین راه‌های تقویت خلاقیت در کودکان داستان‌نویسی است. این آزادی در تخیل باعث تقویت ارتباط آنان با هم‌نسلان و نسل‌های گذشته می‌شود و به حفظ و گسترش فرهنگ آنها کمک می‌کند.

کلاس‌های ما فقط قصه‌گویی و داستان‌نویسی نیست. ما در این کلاس می‌خواهیم در مورد تقویت تعاملات اجتماعی، مهارت‌های حل مسئله، حفظ فرهنگ ایرانی اسلامی، خودباوری و اعتماد به نفس و ... گفتگو کنیم و آموزش دهیم. کودکان از طریق فعالیت‌های هنری مانند (داستان‌گویی، داستان‌نویسی، نقاشی، نمایش خلاق و ...)، می‌توانند ایده‌ها و پیام‌های پیچیده‌ای را به

اشتراک بگذارند، پیامهایی که بدون این فعالیتها میسر نیست، و البته فراموش نمی کنیم که کلاسهای داستان نویسی برای کودکان و نوجوانان باید سرگرم کننده، جذاب و مفرح باشد.

معلم و والدین عزیز بیایید دست در دست هم دنیای کودکانمان را هر چه زیباتر، رنگارنگتر و غنیتر کنیم و با قدرت داستان نویسی به تقویت خصوصیات مثبت اخلاقی کودکان کمک کنیم، به این امید که آنها در آینده به فردی مفید و موثر در جامعه تبدیل شوند.

شخصیت پردازی (قهرمان و ضد قهرمان)

همان طور که قبلا ذکر شد، در این درس می‌خواهیم تعریف دقیقی از قهرمان و ضدقهرمان به بچه‌ها ارائه بدهیم. پس از این درس، دانش آموز می‌تواند شخصیت‌پردازی را به سمت طراحی قهرمان و ضدقهرمان سوق دهد و نگاه حرفه‌ای تری به این مساله داشته باشد.

جملات زیر را با عنوان «خلاصه‌ی چند داستان» روی تخته بنویسید:

- جنگل‌بان تمام توانش را برای حفاظت از جنگل گذاشته بود، اما مرد چوب بُر وارد جنگل شد. او می‌خواست از قطع درخت‌ها و فروش چوب، پولدار شود.
- خروس تلاش می‌کرد خانواده‌اش یعنی مرغ و جوجه‌ها در آرامش باشند. اما روباه دوست داشت جوجه‌ها را شکار کرده و بخورد.
- هانیه آرزو داشت برای روز تولدش تمام دوستانش را دعوت کند. اما غولِ اخمو با شاد بودنِ بچه‌ها ضعیف و ضعیف‌تر می‌شد. به همین خاطر می‌خواست تولد هانیه را به هم بزند.

از بچه‌ها بخواهید در مورد دو شخصیت موجود در هر خلاصه‌ی داستان صحبت کنند و بگویند هر کدام چه آرزو یا هدفی دارند؟! سپس به آن‌ها بگویید هدف یکی از آن‌ها را عوض کنند. آیا بازهم باهم تقابل خواهند داشت؟

(برای مثال؛ اگر مرد چوب بر، تبدیل به مرد خیاط شود، آیا بین او و مرد جنگل‌بان تقابل صورت می‌گیرد؟ یا اگر روباه به جای خوردن جوجه‌های خروس سراغ تخم کبوتر برود، آیا خروس با او می‌جنگد؟ و یا اگر غول اخمو با شاد بودنِ بچه‌ها ضعیف نشود؛ باز هم تولد هانیه را به هم می‌زند؟!)

پس از این فعالیت به بچه‌ها توضیح بدهید که قهرمان داستان، شخصیت اصلی است. او آرزو و هدفی دارد و برای آن تلاش می‌کند. قصه‌ی ما، داستان تلاش او برای رسیدن به آرزو و هدفش است. ضدقهرمان کسی است که او هم مانند قهرمان هدفی دارد. اما هدف او با هدف قهرمان در تضاد است. او برای رسیدن به هدفش، ناچار است جلوی رسیدن قهرمان به هدفش را بگیرد. با مثال‌های فوق می‌توانید این مطلب را برای کودک توضیح بدهید. (همچنین می‌توانید مثال‌های دیگری شبیه به آن‌ها طراحی کنید.)

تمرین:

۱/ از بچه‌ها بخواهید با توجه به تمام نکاتی که تا به حال در مورد شخصیت‌پردازی یاد گرفته‌اند، شخصیتی طراحی کرده و برایش نامی انتخاب کنند.

۲/ به دانش‌آموزان بگویید هدف یا آرزویی برای شخصیت‌شان طراحی کنند. این هدف باید به شکلی باشد که رسیدن به آن ساده نباشد. (قهرمان برای رسیدن به آن نقشه می‌کشد و تلاش می‌کند.)

۳/ حالا از آن‌ها بخواهید شخصیت دیگری طراحی کنند و برای او نیز هدفی مشخص کنند. به دانش آموز بگویید همانند فعالیت این درس، برای این شخصیت (ضدقهرمان) هدف و آرزویی بسازد که اگر بخواهد به آن برسد، مجبور باشد با قهرمان و هدفش مبارزه کند.

۴/ در پایان از بچه‌ها بخواهید با استفاده از قهرمان و ضدقهرمانی که طراحی کردند، داستان بنویسند، داستانی با توجه به کوه داستان ۵ مرحله‌ای و برای جلسه‌ی آینده با خود به کلاس بیاورند.

شخصیت پردازی (تحول قهرمان)

در برخی داستان‌ها، قهرمان دچار تغییر و تحول می‌شود. این یکی از رایج‌ترین تکنیک‌های نویسندگان برای قصه‌نویسی است. در واقع در داستان‌های اینچنینی، قهرمان با گذر از مراحل مختلف و پشت سر گذاشتن برخی تجربیات جدید، در انتها تغییر می‌کند. برای مثال ممکن است قهرمان در ابتدای داستان ترسو باشد و با گذر از مراحل مختلف داستان، تبدیل به شخص شجاعی می‌شود.

قصه‌ای برای بچه‌ها تعریف کنید. می‌توانید از کتاب‌های کانون پرورش فکری استفاده کنید. همچنین از این قصه هم می‌توانید استفاده کنید:

«در زمان‌های قدیم گربه‌ای در خانه‌ی پیرزنی فقیر در شهری زندگی می‌کرد. پیرزن تنها و بی‌کس بود و جز گربه همدمی نداشت. او زندگی را به سادگی می‌گذراند. شب‌ها در تنهایی با گربه اش حرف می‌زد و نان و ماست خودش را با آن گربه قسمت می‌کرد. اما گربه راضی نبود و همیشه غر می‌زد.»

از بچه‌ها بخواهید درباره‌ی شروع قصه گفت‌وگو کنند و بگویند که قهرمان قصه را توصیف کنند. از آن‌ها بخواهید در چند جمله خصوصیات او را روی کاغذ بنویسند. سپس قصه را ادامه بدهید.

«روزی از روزها با گربه‌ای چاق و چله دوست شد. گربه‌ی چاق وقتی فهمید که دوستش در خانه پیرزنی فقیر زندگی می‌کند دلش به رحم آمد و گفت: چرا آن پیرزن بدبخت را رها نمی‌کنی و با من به مهمانی پادشاه نمی‌آیی؟ گربه لاغر گفت: مگر آنجا چگونه جایی است؟ گربه چاق گفت: آنجا از هر گونه غذاهای لذیذ وجود دارد. من هم از همان غذاها خورده‌ام که چاق شده‌ام. گربه‌ی پیرزن طمع کرد، مشتاقانه این پیشنهاد را پذیرفت و با گربه‌ی چاق بی‌ترس به آشپزخانه‌ی قصر شاه رفت و مقداری غذا خورد. وقتی که غلامان شاه او را در حال خوردن دیدند به دنبالش آمدند و به قول معروف تا می‌خورد کتکش زدند. گربه‌ی بیچاره لقمه‌ای را که در دهان داشت رها کرد و پس از کتک خوردن گریخت، ولی غلامان شاه او را ول نکردند و ناگهان تیری به سمت پای گربه زدند، تیر به پای گربه برخورد کرد ولی او از ترس جان باز هم با پای خونی فرار می‌کرد. آن قدر رفت تا به خانه‌ی پیرزن رسید و خودش را به او سپرد و با خود گفت: «من به جای آن که چاق شوم چلاق شدم! اگر به همان لقمه نان کم در خانه پیرزن قانع بودم این بلاها سرم نمی‌آمد. گوشت چرب و نرم و مفت و مجانی قصر شاده به اینهمه دردسر و خطر جانی نمی‌ارزد. خدا هم از بنده‌های قانع بیشتر خوشش می‌آید و هوایشان را دارد.»

بار دیگر از دانش‌آموزان‌تان بخواهید درباره‌ی قصه گفت‌وگو کنند و قهرمان را در انتهای قصه توصیف کنند. حالا او چه خصوصیتی دارد؟

با انجام این فعالیت بچه‌ها پی می‌برند که قهرمان در ابتدا و انتهای قصه دچار تحول شده است.

سپس از آن‌ها بخواهید فکر کنند و از میان فیلم‌ها، انیمیشن‌ها و داستان‌هایی که خوانده‌اند، داستان‌های مشابه را پیدا کنند. داستان‌هایی که قهرمان در آن‌ها دچار تحول شده است.

۱/ لیستی از شخصیت‌ها و اتفاقاتی که ممکن است برای‌شان اتفاق بیافتد را بنویسید. سپس از بچه‌ها بخواهید بگویند که به نظر آن‌ها، پس از این اتفاق، شخصیت چه تغییری کرده است؟

- مهرانه، دختری که اعتماد به نفس ندارد، برخلاف میلش در یک مسابقه شرکت می‌کند و اول می‌شود.
- امیر، نمی‌تواند خشمش را مدیریت کند و روزی در اوج عصبانیت موبایل امانتی دوستش را می‌شکند. او با زحمت فراوان می‌تواند هزینه‌ی تعمیر موبایل را فراهم کند.
- سمیه، رازدار خوبی نیست. او راز یکی از دوستانش را به دیگری می‌گوید و مشکل بزرگی به وجود می‌آید. او می‌داند که مشکل به خاطر او به وجود آمده و همه‌ی تلاشش را برای حل آن انجام می‌دهد. مشکل به سختی حل می‌شود.
- عرفان، پیوسته در حال بازی‌های کامپیوتری است و هیچوقت کتاب نمی‌خواند. روزی طی یک اتفاق وارد دنیای کتاب‌ها می‌شود و مجبور می‌شود معماهایی را حل کند تا خارج شود. آن‌جا با قهرمان‌های مختلف قصه‌ها آشنا می‌شود و به کمک آن‌ها می‌تواند بار دیگر به دنیای خودش برگردد.

۲/ از بچه‌ها بخواهید قصه‌ای بنویسند که در آن، قهرمان دچار تحول می‌شود. او در ابتدا شخصیت، خصوصیت یا رفتار خاصی دارد و پس از اتفاقاتی که در قصه برای او می‌افتد، تغییر می‌کند. از بچه‌ها بخواهید این قصه را در خانه بنویسند و هفته‌ی بعد آن را با خودشان بیاورند.

(اگر زمان کلاس اجازه می‌دهد، می‌توانند شخصیت پردازی را در کلاس انجام بدهند)